

ligijskega fonda, iz katerega se plačujejo posvetni dušni pastirji.

Oprava iz velike samostanske cerkve se je po nekoliko razdelila sosednjim cerkvam, po nekoliko pa se je poizgubila in zanemarila.

Velikanske orglje je dobila na priliko cerkev na Raki. Samostanski prostori rabijo dandanes v pisarne c. kr. uradom in v stanovanje uradnikom.

V Kostanjevici je bil rojen Anton Makovič,*) v minolem stoletju magister anatomije in kirurgije, ter zdravnik v Ljubljani. Priobčil je v slovenskem in nemškem jeziku: „Vprašanja in odgovore o kirurgiji.“

O cerkveni in šolski povestnici kostanjevski priobčujem naposled še nekaj drobtinic iz peresa gosp. nadučitelja Abrama: „Podružna cerkev sv. Martina, katero Valvazor pri opisovanju fará imenuje, je stala v mestu, nasproti hiši g. Al. Gača. Poslopje še stoji, pa je predelano v hišo, ki je zdaj lastnina gosp. Engelb. Šušteršiča. Krstne knjige naše župnije segajo nazaj samo do l. 1723.; prejšnje so gotovo zgorele pri kacem požaru, katerih je bilo mnogo v Kostanjevici. Fara je obsegala do Jožefovih časov samo Kostanjevico in bližnji vasi: Sajevec in Malence. Vse druge vasi so pripadale k fari št. jernejski in celó naše predmestje onkraj mosta. Dolšce, Globočice in 3 hiše iz Orehovca so bile pridružene pa k sv. Križu. — Sedanji farovž in šola — nekdanji kostanjevski grad — je mesto kupilo po dražbi l. 1793. za 562 gold. — Cerkev Materje Božje na Slinovcah, ki je zdaj kostanjevska podružnica, so Cistercijenci zidali in dokončali l. 1778.; a poleg njestojeca kapelica, tudi M. B. posvečena, je bila narejena l. 1759. Vendar je na nje mestu utegnili stati prej druga iz prejšnjih stoletij, kakor pripoveduje ustno izročilo.

O kostanjevski šoli se ne more mnogo poročati. Svojega poslopja šola nikoli ni imela. Prvi učitelji so bili najbrž menihi Cistercijenci. Po njih odhodu morali so Kostanjevčani sami za šolo skrbeti. Potikali so jo po raznih hišah, naposled so jo vteknili v farovž, kjer je bila župnikova kašča.

Pa tudi tu jej ni bilo obstanka; odkazali so jej prostor, kateri je služil prej župniku za shrambo sená. — Prvi učitelj (orgljavec in cerkovnik ob enem) je bil neki Kračman, za njim Gradišnik, rojen v Kostanjevici. Temu je bil naslednik Andrej Kančnik, znani ljudski poet. Zložil je pesem o „hudobni ženi“, katero je bil v Kostanjevici vstrelil. Imena družih kostanjevskih učiteljev do l. 1865. so: Štritar, Šinkovec, Vranič, Trček, Šinkovec (v drugič od l. 1827. — 1865.). Poslednjič je bil 11 let slep, pa je vendar še nekoliko učiteljaril. V Kostanjevici si je bil napravil domačijo in umrl tam 1876. leta.

Slovstvene stvari.

Nekoliko besed o potni torbi

gosp. prof. Erjavca v letopisih „slov. Matice“.

V listu 13. „Novic“ t. l. izrekel sem željo, da bi g. profesor Erjavca, ki po Goriškem svetu manj znane besede nabira in v letopisih slov. Matice priobčuje, našel trudaljubnih posnemavcev. Res, prekoristno bi bilo, ko bi tudi po drugih slovenskih, sosebnó po goratih krajih, recimo po Rovtah, okoli Idrije, Vrhnike in drugod kdor ima čas in veselje za to, zapisaval in razglašal besede, katere v slovenskih knjigah in novinah niso navadne. Ali če hočemo imeti kako korist

*) Kleinmayr „Zgodovina slov. slovstva“.

odtod, moral bi jih — z ozirom na nezanesljivost gorijskih ust — vsekakor poprej kdo raztolmačiti ter razodeti jim pravo podobo, kakor je to v gori omenjeni potni torbi največ sijajno izvedel g. Levstik, kateri vé glas slovenski etimologiji, kakor malokdo; in reči bi se smelo, da vprav etimologija je njegovo pravo področje, na katerem utegne slovenski stvari največ koristiti. Zadovoljiti bode se tukaj — to se vé da — z večjo ali manjo izvestnostjo in vsake tmine o postanku te ali one besede nihče ne razjasni.

Vsako besedo, bodi i neslovenske korenike, bilo bi zapisati in ogledano po etimologični strani vteloviti slovarju, naj se tam najde o potrebi kakega pojasnjenja, naj jo najde — ako nihče drugi — kak sodni tolmač, ki ga sosebnó idiotizmi včasih utegnejo v največo zadrego spraviti. A predno se katera taka najdenka vvede v knjigo, v slovstvo, treba jo bode na vsako stran pretehtati, če se slovenščini res prilega, in če ji je res potrebna: recimo za kako odličico (nuanso), — da ne bi morebiti izpodrivala uže znane boljše in drugim slovenskim jezikom bližje besede.

In ker sem tudi jaz — leta 1872 zarad bolehnosti bivajoč v Loméh pri Črnem Vrhú (nekako v sredi med Idrijo, Ipavo in Logacem), kjer sem rojen,*) — zapisal nekaj takih besed, naj smem najpred na dan s tem mojim res malim prispevkom.

Pravijo Lomčani:

Priklati živinče = zaklati bolno živinče, katero bi itak poginilo, — da manj trpi. Les se z gore spravlja ali na val (izgvav), če se zavalí po drči (drča = Riefe), ali pa s konca, če se pahá.

Hleniti nogo, verstauchen.

Robaniti = ropotati.

Raklja = kol za vinsko trto.

Rožanec = lesen podboj (gl. potno torbo).

Šetaviliti okoli = motoviliti, (potna torba golomišiti).

Palina = pobeljena ranta zemljemerska na kaki višavi.

Takišen = tiste sorte (vrste).

Iverje, coll. n. = kar odletuje, ko se drevo posekava, a tesarski odpadki so trske.

Grablje sestojé iz locnja (enega ali dvojnega), čeljusti, zôb in grabljevišča.

Mèzgi, màzgi (mezeg-zga, polugl.) = klinici vprečni med dogami, da je posoda trdneja; taka posoda se po tem imenuje zmezgána (sic! od zmezgiti).

Nabran ovratnik, couvriert.

Kučemajka, Jope.

Ogrinjavka pri ženskih, Umhängtuch. Žensko oblačilo, če je s cela, ima: rokave, život in krilo.

(Dalje prihodnjič.)

*) Rojen bode tukaj najbržé ta ali oni debelo podčrtal, češ, da je slovnišk pogrešek. Gotovo si namreč, dragi čitatelj, uže zapazil, da nekateri naših pisateljev zdaj več ne pišeje: ta je rojen, ta se je rodil tam in tam, ampak dosledno: porojen je, porodil se je. Stvar je res prevažna in tudi pretežka, da bi se kar tako pod zvezdico (*sub asterisco*) hotela rešiti. Samo toliko bodi rečeno tukaj, da — dokler bode Slovenec, kateri je tako srečen ter o gramatiki nič ne vé, smel reči, n. pr.: To je pisano tega in tega dne, ta hruška je cepljena ta in ta čas, in nasproti, dokler bode sloveč slovničar smel zapisati: Drži se, kakor da je bil svarjen (alš wäre er ermahnt worden), — dotle bodem i jaz smel pisati: rojen sem, in ne porojen, kar je neslišano in nekako neznano. A da so glagoli: cepiti, pisati, svariti, imperfektivni, to trdneje stoji, negoli pri glagolu: roditi.

Pepel kot gnoj za krompir.

Lesni pepel sploh štejejo med dobra gnojila. Ima veliko kalija in fosforove kisline v sebi. Zato koristi posebno travnikom, deteljiščem, krompirju, tobaku. Najbolje hasni — piše „Slov. Gosp.“ — če ga raztrosimo na težko, prsteno, mokro zemljo brez apna. V takih legah na travnike spravljen pospeši bujno rast trave, posebno detelje, tako, da se človek čudi, od kod je te toliko na enkrat prišlo.

Lesni pepel je tudi krompirju dober gnoj. Najlože se z njim gnoji spomladi prav rano. V ravenah, kjer se poplavljenja bati ni, kaže ga na sneg trositi. Nekateri ga vzamejo veliko (30 do 35 hektolitrov na hektaro), pomešajo s prstjo in z lesenimi lopatami razmečejo po krompirišči. Jako dobro kaže pepel porabiti za kompost, tega večkrat z gnojnico politi in prekopati, in potem kot gnoj mešanec porabiti.

Časih pa gnojenje s pepelom nič ne pomaga, ali še celo škoduje. Temu je marsikaj vzrok. Pogosto je zemlja kriva, kajti v apneno, izsušeno, izpito zemljo, ki uže dolgo hlevnega gnoja pogreša, ne kaže pepela trositi. Bilo bi zastonj. Kjer dušca pomanjkuje, ondi pepel ne koristi nič. Tudi ni dobro, pepela natrositi na mlade vhaajoče rastline, posebno če hitro dežja ni, ker potem se nareja lug, ki rastlinicam škoduje. Kdor vzame premogov pepel ali ga primeša lesnemu, tudi ne bode vselej s takim gnojenjem sreče imel, kajti premogov pepel ima v sebi mnogo žvepla, ki škodljivo deluje na rastline. Zato je najbolje, premogov pepel porabiti za kompost.

Lesni pepel je pa, osobito spomladi, jako dober gnoj za krompir, ako le zemlja ni preveč izpita.

Gospodarske izkušnje.

Črvi pomagajo širiti pereči ogenj

ali črm, to je gotovo. Ako pokopljemo žival, ki je zavoljo črma poginila, prilezejo v mrhovino črvi. Ko jo pokončajo, lezejo navzgor, prederejo zemljo in narejajo majhne kupčke iz drobne prsti, ki je polna tistih strupenih tvarinic, ki povzročujejo črm. Veter jih razpihlja, vrže na trato, travnike itd., in po tej poti pridejo v živinsko truplo. Žival dobi črm in pogine. Tako mrhovino kaže tedaj daleč proč od travnikov v suho zemljo pokopavati, kjer črvov ni. — Tako piše „Slov. Gosp.“

Slovstvene stvari.

Nekoliko besed o potni torbi

gosp. prof. Erjavca v letopisih „slov. Matice“.

(Dalje.)

Ruha (rjuha ali ponjava) iz dveh pol ozkega domačega platna imenuje se samica, bodoč za enega človeka, a če se privzame še pol pole, imenuje se: pripoljena (pripoliti).

Besedi: knjiga, svila vsak razumè.

Može se v mlinu nekaj uprašiti.

Platno se zagosti, kadar se opere.

Kozo na odstavu dati.

Neko mesto se mi je tako določalo: Tam, kakor je tista smreka (nam. kjer). Njihen, -hna, -hno = Njihov, a, o.

Es geht die Rede: takist(o) pregovarjajo ali pa tô reči [= htó reči, namreč ljudje, a nikoli ne: té ali

hté reči, in tako tudi: oni jedó in ne jedé, kar bodi oblika gerundivna].

Prestopimo zdaj k potni torbi letopisov.

Bodoč da so mi mladosti leta potekla po tistih lepih krajih, kodar je preizvrstni naš pisatelj besedi nabiral, znana mi je dobro polovica izrazov, ki jih nosi njegova potna torba, ter je mnogo njih najti tudi v mojem slovarji, tako, da si oba dajeta vzajemno porošstvo, na pr. brstno rasti (od žita), čveteriti, griža (kamenita tla); mornik (veter); glota; izriniti se; izvešiti se (verdunsten) krčiti se (sich weigern), pričeliti (glatt zuschneiden), publica (prst); sikniti, sikati; poren, štrkniti, topot, uskočiti se, vrati, zvrati (Ackerwiesfleck), zatrekel, zanohtnica, zapečen, zaskočiti se, zubelj, žlebniki in korci (Dachziegel) itd.

Te in dokaj drugih izrazov ima uže moj slovar, a gosp. profesor jih je vzprijel v torbo, da jim s tem dá bolj izkaznico v svet, ker človek mnogokrat res ne vé, bi li ali ne bi verjel slovarju.

Tako na pr. stoji v mojem slovarji pod Veranlassung izraz: pritka z mojim pristavkom: „angebl. in Reifnitz“, in nekateri zdaj res v tem zmislu pišejo: v pritko biti, pritko dati. Vpraša se, je li res, da Ribničan to besedo ima in o katerih prilikah jo rabi, in kaj mu pomeni prvotno in ne prenosno. Hrvato-Srbom pomeni pritka (Vuk) samo Fisolenpflock, in prenosnega pomena pri njih menda nima ter bi jaz svetoval držati se samo in edino izraza povod, ki smo ga uže itak s Hrvati vred vzprijeli od Rusov.

Nekatere besede iz Erjavčeve torbe prejdejo vsekakor v slovstvo, kar jih še ni prešlo, ali so vsaj vredne, recimo: na črez, maličiti, mezda, globodnica, trapiti (česki), na klič (kant) priti, z lagotjo delati, izlasiti koga v delu, lehneti, matica (Original, tudi starosl.), mleziivo, napadljiv, neuslužen, obdan, obdanja, obraslek, obreči, očajati se, pocvetek, posladek, pretvarjati se, rad biti, skula (nam šola), svetovati koga, zahvaliti koga; trovati, trovilo (Gift) [izkazan ko je zdaj obstanek glagola: trovati, pritegnem tudi jaz, da se gegen-gift dati lahko reče: raztrovati, a Hrvatom utegne se vendar bolje prilegati: razotrovati] uteči se, utoliti, vegati se, na vegalici biti, zadav, zavrči se (zametek), zletavost i. t.

Prebliskniti se v prvotnem pomenu namesto: prejasniti ni potrebno, ali za izraz iz psihologije *lucida intervalla* zdi se meni kaj primerno: Kadar se duhobolnemu prebliskne, o preblisku ali prebliskih.

Polastiti se (letop. 1875). Navedena uporaba: „Znani ste se mi zdeli, pa se vas nisem mogel precej polastiti“ namiguje vendar na pojem: eigen, ter bode težko obveljalo, kar trdi g. Levstik, da last pomeni edino: Grundbesitz. Kolikor se jaz spominjam, rekel bi ne samo gospodar pokazujoč na polje, nego tudi hlapec od svoje skrinje: „to je moja last“.

Pod besedo: obraselen stoji opomoja: „V Laščah se Narbe imenuje obrunek. — Po nekaki zmoti ima Cigale v terminologiji: obranek, die Narbe, kar je neresnično.“ Kaj v Laščah beseda obrunek pomeni, o tem meni sodba ne pristoji, a pri nas doma pomeni izvestno viseč svet kraj njive, Ackerböschung; tudi Eisenbahnböschung bi imenovali pri nas obrunek, a jaz pišem to po Vuku: obronek, prim. tudi: ronek v potni torbi. V moji terminologiji stoji: Narbe, zarastica, obranek (Erj.). Po le tem zvracam jaz odgovornost na gosp. Erjavca, bodi-si, da sem to besedo izpisal iz kake njegove knjige, česar se vendar nikakor ne morem domisliti, ali pa da je gosp. Erjavca sam pripisal ta izraz v obliki: obranek ali obrunek, pregledujoč pred tiskom rokopis moj, katerega jaz takrat, ko sem na Dunaji poslednjo korekturo tudi brez ro-

kopisa delal, uže poldrugo leto nisem več videl ter se je v tem res lahko pokradla kaka zmota. Ni mi pa znano, če se ta rokopis še hrani.

Pri besedi: obrtalo stoji pristavek, da bi utegnila služiti za Betrieb, na pr. železnica je v obrtalu. Jaz ne bi nikakor temu pritrnil. Uže način govorjenja ali dikcije tega ne dopušča. To je namreč smešnica, ime, ki se neporednemu otroku zdeva; ti si pravo obrtalo, kakor tudi: budalo, zijalo. Za Betrieb je najbolje, kjer ne zadostuje: posel, reči: vršba (v polnem zmislu: delovršba); Betriebs-Direktion, vršbeno ali vršbe ravnateljstvo; fabrika dela, vrši delo. Glagol vršiti za betreiben, ausüben je Jugoslovenom vsilila potreba in nekoliko uzakonil običaj. V terminologiji stoji po navetu gosp. prof. Stritarja: vršilo, nego ta izraz je sosebnost za to manj primeren, ker mu je pridevnik: vršilen dvozmislen.

Kar se tiče izraza: péča za Gram, rekel bi jaz, da bi uže vendar bolje bilo vzprijeti naravnost staroslovenski pečal namesto te moteče peče; a iz tega, če se kje še govori: peča, nikakor ne ide, da bi umotvoru, kakoršen je Tugomer, ne bilo v izgubo pisanje toliko nepotrebne, kolikor neznanega in motljivega: peči se, jaz se pečem za: bekümmert sein.

Besedo: razvédati se (— věd —) [torej z jatom], rabljeno o zvirajočih se otrocih (prim. Metliško: prenevédati se) spremlja ta opomnja: „Jednako se govori: odvésti, odvédati in zvésti, zvédati, kar oboje znači: an Mana bringen. Obe ti besedi vé obilo nad polovico Kranjcev, a g. Cigale se ju vendar še nekako nejevoljno brani.“

Perfektivni glagol: zvesti, prevesti v tem zmislu pozná tudi moj slovar (gl. absetzen, samo da se ondi res pogrešno piše: izvesti), ter sem jaz eno ali drugo, morebiti tudi: odvesti, katerikrat uže zapisal. Ali kar se tiče oblike: zvédati, odvédati, — po kateri bi se skupini glagolski: vesti, vedem (ducere) in pa vem, vedeti (scire) v V. vrsti stekali v eno, — moram priznati, da spadam jaz med drugo šibkejšo polovico Kranjcev, katera teh besed ne vé, in vprav za to se jih nejevoljno branim ter sem nejeveren Tomaž.

Niti mi more ta nevednost biti sramotna. Naj pogledam v katero koli gramatiko, bodi staroslovensko, bodi slovensko, rusko ali drugo; vsaka me napotuje na ene in iste oblike: vedem, vodim, — vajam. Tako učita na pr. i Metelko (str. 126) in Navratil (das Zeitwort str. 42) tam, kjer razpravljata, kako si glagoli prebirajo vrste ali razrede. Ako bi torej jaz tudi za trdno vedel, da se kje govori: odvédati, zvédati v tem zmislu, imel bi to za nepravilnost in ne bi se je drznil nikoli zapisati, kajti: odvédati poje mojemu ušesu takisto čudno, neznanost, kakor če bi rekel: odnésati namesto: odnašati.

Na mojem domu se tako ne sliši, in po spoštovanem vse vere vrednem gospodu zvedel sem od človeka Dolenjca, kateri o gramatiki nič ne vé, da ondod, kamor je on zahajal, živa duša takó ne govori, ampak da se sliši: „Po vseh sejnih je prevejal konja, pa ga vendar ni zvel“. Po moji sodbi stoji tukaj e namesto pravilnega a.

Tudi jaz sem v narodu — da pripletem resnično anekdoto slovničarsko — slišal glagolsko obliko naložavati, a ne pišem je. Bilo je pa tako. Mlad pastir (domá v Lomeh) je rekel hlapcu: „Mislim, da pojdejo naložavati seno“; ali hlapec ga je pokaral, rekoč: „Še govoriti ne znaš; mi pravimo: nakladati“.

Namesto: sovra, Langwiede, pisal bi jaz svora z ozirom na hrvaško: svora in česko: rozvora.

(Konec prihodnjč.)

Vsakemu svoje!

Poslal J. Navratil.

Strašno je bolelo glasovitega g. K., da sem ga „po zaslugi“ samo otepežkal,*) potem ko je bil on mene omlatil (s cepcem) ne samo za moje, nego i za „tobožne“ tuje grehe. Da bi pa premamil sebe in svoje prijatelje, kvasi jim zdaj v „Slov. Nar.“ (v 275. in 276. števil., ne zabi tega nikdo!), kako je bil čitatelje — posnemaje „dobre stiliste“ (!!!) óndan (z ónim namigovanjem, da ni veščak) oblagal nalašč, da je bila to le... „limanica“, in kako se mu je vsedel na njo „ptič“.

Mislil si je g. K. (ki hoče biti zdaj po sili veščak): „Neznano velika bo ta“. — Ali kako bi bil nastavljal komu limanico on, ki je bil zagazil tako globoko v... „godljo“, a zdaj se pogreznil v njo celó do grla!

Meni li g. K., da je s svojim duhovitim, t. j., pustim šegavnjanjem (Witzeleien) in lažnim umovanjem (Sophistereien) ali drznimi zvijačami prevéril res kakega razumnika, kateri je čital moj zagovor v „Novicah“ in vso presodbo v „Kresu“?

Ker pa pravi g. K., da je bilo njegovo oznanilo samo po „naključji“ podpisano s K., — razglašam zdaj tudi jaz, da je i meni samo... „po naključji“ ušla iz peresa ona nesrečna beseda (ki jo piše g. K. celó v slovenščini rajši s c nego s k; kako čudno!).

Jako žal mi je pa, da mu moram pokvariti nekoliko posiljeni smeh, in to, njemu na korist, — da ne „popoka“ od [kislega] smeha, s katerim hoče prikriti strašansko togoto, ker sem ga označil, da kako nehoté, s tako „krepko potezo“, ki mi jo vrača zdaj z jalovo zvijačo, prav po dečinski.

Ker se je namreč po prvi izdavi Miklošičevih beril „obče govorilo“, da jih je izdelaval N.,**) zato sodi g. K., da je moj i prvi predgovor, in trobi še predrzneje nego prvič, tako: „Mi smo še zdaj uverjeni, premda g. N. izrečno taji, da sta oba predgovora osmega berila njegova; zdaj bolj nego prej, ker smo njegovo pisavo v „Novicah“ opazovali“.

A jaz, ki se nečem lepitičiti s tujim perjem, pravim zdaj zavračaje preveliko ponovljeno predrznost nasprotnikov, vnovič na svoje poštenje, da je samo drugi (podpisani) predgovor moj, prvi pa Miklošičev. In ker je ta zgodovinski predgovor prvega jeziko-znanca slovenskega jako podúčen, zato ga nisem hotel niti izpustiti niti prikrajšati.

Zdaj pa, ko je to dognano, očitujem še to, da ni po zdravega razuma mislih v Miklošičevem predgovoru čisto nič „nelogičnega“, in da sem želel, naj se to (da je prvi predgovor Miklošičev, a ne moj) „konstatuje“ samo zato, da se prizna po pravici vsakemu svoje.

Vidi li g. K., kako lahko se prevari tak „logik“, kateri izvaja svoje sklepe iz krivih ali vsaj kolikor toliko neresničnih „prednjakov“ ali „rekov“ (Cig. „Terminologija.“)

*) „Tepežkati“ v impf. (s tepežko tepsti), dobra domača beseda, znana v Metliki in po njeni okolici, iz besede „tepežka“, kakor „šibati“ iz besede „šiba“. To samo zato, ker je mislil nekdo, da je glagol „tepežkati“ skovan. Zloženice so: „otepežkati“ v pf.; „pretepežkati“ v pf.; „natepežkati se“ v pf. Pis.

**) Res je samo toliko, in na čast si štejem, da sem bil pri tem poslu slavnemu g. izdavatelju glavni pomagavec; jaz sem nabiral, spisaval in prevajal, — on pa izbiral in vredoval, pa tudi sam spisoval, vzlasti vse, kar je staroslovenskega ali o staroslovenščini povedanega. Pis.

Te nevarnosti previsoke in negotove vožnine odpraviti, pričelo se je velikansko bojevanje naseljencev zoper društva, katera so jim hotela pri vožnini pobrati ves pridelek. Na ljudskih shodih in taborih shajalo se je na tisoče naseljencev ter so tam odločno zahtevali varstva vlade po tej poti, da postavno stavi meje previsokim vožninam ter jih nadzoruje, ali pa, kjer treba, skrbi, da se z državno pomočjo napravijo nove železnice in novi kanali. To doseči v kratkem bilo je osnovanih 18.000 društev, katera so štela 2½ milijona udov, in pomagalo je; nekatere države sklenile so napraviti sodišča z nalogom, da nadzorujejo višino vožnin in z dolžnostjo, ostro kaznovati društva, katera bi zahtevala više kot „primerne“ vožnine.

Tudi skupna vlada združenih držav pritrdila je uže tem načelom ter sebi pridržala nadzorstvo pri železnicah, katere segajo čez več držav. Odločilna v tej pravdi je bila sodba najvišjega sodišča „Suprem Court“ v Washingtonu, ki pravi, „da gre postavodajstvu držav pravica, društva z značajem javnosti nadzorovati ter odločevati primerno vožnino in hranino (Lagerzins).“

Med tem pa so si društva naseljencev tudi sama pomagala, vlade dale so na javne stroške napraviti mnogo kanalov, društva so si napravila ladij, brodarških strojev in priprav in založnic za žito in drugo blago, in imela so leta 1879. uže 50 brodarških podvzetij, 32 strojev za prekladanje blaga (elevator), 16 malnov in mnogo poslopij za shrambo žita, ter so leta 1878. na lastnih ladijah pošiljala žito z Davenporta v Jovi po reki Mississippi na Nov-Orlean, v Liverpool na Angleško. — S tem je bila vsemogočnost železniških društev vničena in vožnina je zelo zelo padla, kakor se kaže, v veliko nevarnost našega poljedelstva.

V dokaz silnega znižanja vožnine nekaj izgledov:

Pri eni glavnih železnic, katera prevaža okoli tretjine ameriškega žita od zapadnih krajev k morju, to je na Novo Jorški centralni železnici, plačati je bilo od 10 met. centov za 1 kilometer pota vožnine

leta 1868. . . 3·4 krajc. v zlatu

„ 1878. pa . 1·15 „ „

Na glavnih poprečnih železnicah pa „ je znašala ta vožnina:

leta 1868. . . 2·9 krajc. v zlatu

„ 1878. pa . 1·2 „ „

Še bolj pa je padla vožnina pri vožnji na ladijah oziroma po družih železnicah.

Na 1470 kilometrov dolgi poti od Chicage do Novega Jorka plačevalo se je od 10 met. centov

leta 1871. leta 1878.

v zlatu: v zlatu:

vožnine po jezeru in kanalu 139 kr. 40 kr.

„ „ „ in železnici 263—139 „ 40—20 „

„ „ „ sami železnici 285—179 „ 173—87 „

Tako nizkih vožnin Evropa ne pozna in le tako nizka vožnina v prvi vrsti odpira pot ameriškega žitu k nam. (Dal. prih)

Gospodarske novice.

Nenavadno mlečne krave.

Na grajščini Heinrichsberg blizo Magdeburga namolzlo se je od ene same krave od 15. oktobra leta 1844. do 14. oktobra 1845 leta skupaj 8476·43 litrov mleka; dajala je tedaj leto in dan poprek na dan nad 23 litrov. — Neki pl. Orlando imel je v Lizingu poleg Dunaja 8 let kravo, imenovano „Cvitavska Liza“, ki je 1864. leta imela mleka vsega skupaj 6792 litrov, tedaj vsak dan nad 18½ litrov. — V Breslau-u se je

vrednik W. Janke pri sloveči mlečni kravi, imenovani „Schwarze Jetti“, dne 12. junija 1863. leta prepričal, da je tisti dan imela mleka nad 37 litrov; in ko se je 11. maja leta 1866. v Reichenbach-u za stavo molzlo, dobila je stavo črno-pisana krava Amsterdamskega plemena, od katere se je tisti dan namolzlo nad 33 litrov mleka.

Zemljišni davek za leto 1882.

ima znašati po državnem proračunu v razmeri k davku za 1881. leto:

Viši v deželah:

Gališki za	352.000	gold.
Dolnje-Avstrijski za	237.000	„
Gornje-Avstrijski „	200.000	„
Moravski za	100.000	„
Primorski „	87.000	„
Bukovini „	37.000	„

skupaj 1.156.000 gold.

Niže v deželah:

Česki za	2.200.000	gold.
Kranjski za	199.000	„
Tirolski s Predarelsko za	132.400	„
Šleski za	77.000	„
Koroški za	53.000	„
Solnograški za	43.000	„
Dalmatinski za	15.000	„

vsega skupaj manj za 2.719.400 gold.

Po tem zgubi država prihodnje leto pri zemljišnem davku 1 milijon in 563.400 gold. Te številke tedaj kažejo natanko razmero, v kateri se ima za naprej zemljišni davek v posameznih deželah zvikšati oziroma znižati.

Slovstvene stvari.

Nekoliko besed o potni torbi

gosp. prof. Erjavca v letopisih „slov. Matice“.

(Konec.)

Rekel sem s početka, da naj se beseda (in tako tudi besedna oblika), katere ne potrebujemo, katera bi nam toraj bila več na škodo, nego na korist, v slovar počivat dene. Tak miren počitek prisodil bi jaz sosebnosti obliki: Trébé, ki jo — po svedočni potne torbe — govore Podkranci. Ali le škoda, da je uže ušla iz torbe ter pišejo nekateri: trebé, drugi: trbé ali trbej, še drugi začno morebiti po Krellu pisati: trebi.

O tej stvari sodim jaz tako. Velika, pretežna večina Slovencev govori lepoglasni: treba je, ni, treba je bilo, treba bode (v brezpodmetnih rekih ali stavkih); tako imajo leksikografi Pohlin, Jarnik itd.; tako se čita v vsem našem slovstvu. Beseda: treba pomeni v staroslovenščini po Mikl. *negotium*, tako tudi potreba, in staroslovenščina rabi (v brezpodmetnih rekih) kakor kaže Miklošičev slovar poleg: tréb é tudi: potreba jest, treba jest. Hrvatsko-srbsko narečje (v tem edino) ima brezosebni glagol: treba, trebalo je, trebaté, Poljaki in Čehi imajo: trzeba, nie trzeba, trzeba bylo, bude. Kako bi po vsem tem mogli mi samo za trenotek podvojiti, česa nam je držati se? Držati nam se je dosedanje oblike, ker jo od nekdanj imamo in poznamo, ker je lepša in drugim Slovanom bolj znana in ker oblika sama na sebi je pač male cene in važnosti. In vendar hočejo tudi obliko: treba — kakor smo videli — ne-

kateri izpodriniti, idoč za nekim slepilom ali fantomom, češ, da mi Slovenci dobodemo jezik staroslovenskemu najpodobnejši, ako bi tudi nam samim imel zdeti se tuj jezik, samo če bode različen od jezika drugih obkolujočih nas Slovanov. (Ta jezik ima uže na umu slavni naš pesnik v sonetu: Ne bod' mo šalobarde! ko pravi: Prekosili res bomo vse narode.) Čemu pačiti jezik, ki nam vendar more res ljub in mil biti ter srca našega živo polastiti se samo v tej obliki, kakor nas ga je mati učila?

Kako moremo zahtevati od naših uradnikov, da bi se poprijeli slovenščine, ko jo vedno ter vedno preoblikujemo, da oni ne vedó, imajo li pisati v jeziku, ali v jeziki ali — kakor najnovejši stadij hoče — v jezici slovenském? Vidimo li kaj podobnega pri drugih narodih? Ta fenomen je edin pri nas, ki smo v številu na dan spravljenih slovníc nadkrilili vsak drug narod na svetu (kar se oblik tiče, a ne, kar sintakse).

Jedva (komaj) se slovenščini lice nekoliko ubriše in ugladi, da je človeku moči mirno ogledovati ga, ali brez podobe govoreč — jedva se slovniške oblike nekako ustanovitijo, da se jih čitatelj privadi ter začne nekoliko veselje uživati iz knjige, — uže pride zopet — recimo vsak h pet let — „žvrkla“ (gl. potno torbo) nesrečnega oblikarstva ter vse porazmeša in vnovič prej neznanne oblike na vrh spravi, tako da si kak Neslovenec, to počenjanje opazujoč, lahko domisli, zakaj in kako je nekdo izmed slovenskih piscev mogel filologiji zdeti vprav ime „jezikobrodje“.

Našo siromašno res, ali nekaj vendar vredno slovnstvo, naše znamenitejše pesnike morali bodemo periodno pretiskovati, da bodo vsak čas *au jour*, ker bi nam sicer zastareli, ako se drugačnih oblik poprimemo in navadimo; vsaka zastarela stvar pa je uže sama na sebi nekako smešna in nima več prvotne cene. Ali se bodemo topili veselja, ko začujemo deklamovati lepo Prešernovo: „Kaj pa je tebe trbej bilo, dete ljubó, dete lepó?“, ali ko vzamemo v roko kako zanimljivo Jurčičevo ali Stritarjevo povest, „kao što valja“ izprektnjeno s tistimi trebé in ka in drugimi novinkami, ki morebiti še pridejo v modo.

Dajmo enkrat slovo temu neplodnemu — kaj pravim neplodnemu? — temu naravnost škodljivemu oblikarjenju, ki ljudi bega in plaši in od slovenske knjige naklonjena ji srca odvrta, odriva, odganja! Vsacega poedinca sveta dolžnost bodi držati se gramatike, kakoršna je večina vzprjela.

Toliko brez najmanjega, brez nobenega pristrastja za drugo nego za napredek slovnstva.

Ad vocem brez nobenega pridodaj se še to-le: Knjiga „Nauk slovenskim županom“ začela je — ako se ne motim — med predlog brez in dotični samostavnik malo ne brezizimno vtikati nedoločen številnik: noben in je našla uže tudi posnemovavca v „Ljublj. Zvonu“. Da ne bi kdo mislil, da se drugače ni ne sme pisati, in da nam se lepa slovenščina preveč ne „pobreznebèni“ (kar je preveč, ni dobro niti lepo), samo zato naj tudi o tem povem, kako sem našel da je. Takó ne govorimo in takó doslej tudi nismo pisali. To stoji. Staroslovenščina tega tudi ne bode imela, ker Miklošič v slovarji nikacega primera ne navaja, tem manj, ker se je predlog bez sprijemal se samostavnikom v eno besedo, na pr. bestraha (brez straha), bestrada. Čehi in Poljaki nimajo navade tako pisati ter bi pri njih vprav zato, ker ni navadno, šteló se za pogrešno. Poglejmo še hrvatsko-srbsko narečje. Tu mi ide jako v prilóg, kakor pravijo Hrvati, Daničičev veliki slovar jugoslavenske akademije znaností, ki je uže dospel do besedice: Bez. Daničič, porabivši ogromno gradivo, navaja največ primerov z golim genitivom, med

drugimi: bez pobratima, bez vode, bez mira, bez potrebe, bez uzroka, bez obzira; za temi navaja še nekaj primerov, kjer se predlogu bez pridevajo nekatere besede v večo podkrepo, da se zmisel jače izrazi, na pr. bez sve šale, bez svake straže, bez nijedne (nobene) plate, bez nijedne koristi, bez greha nikakva, bez sumnje ikakve, bez ijedne sumnje; tako tudi: bez išta, bez ništa. A Miklošič v svoji veliki sintaksi (Genitiv bei bez, str. 512) nima ni enega takega primera iz slovanskih jezikov. Pomisliti je naposled i to, da predlog brez uže sam dovoljno odreka ali zanikuje ter bi bilo zoper ekonomijo pridevati prepogostoma kako podkrepo. Iz vsega tega ide na dan, da bi se slovenščina pač zeló ne opomogla s to sintaktično novino, ako tudi sama na sebi ni pogrešna. Cigale.

Slovansko slovnstvo.

* „Gospodarski poučnik“ imenuje se list, katerega je v Šibeniku od 1. dne t. m. začel izdajati slavnoznaní rodoljub gosp. P. L. Bianchini. Prva številka obsega mnogo izvrstne tvarine za kmetijstvo in tudi lepe ilustracije. Kdor je hrvaščine dosti zmožen, in se z gospodarstvom peča, naj si ta list omisli. Izhajal bo po dvakrat na mesec, in stane za vse leto 3 gold.

* *Liturgija ali sveti obredi pri vnanji službi božji*. Za gimnazijalno, realno in sploh odrastlo mladost. Spisal Anton Lesar. To jako koristno in potrebno knjigo rajncega prof. Antona Lesarja je Bambergova tiskarna v drugem popravljenem natisu v prav lepi obliki na svitlo dala in s tem gotovo dobro vstregla slovenskemu šolskemu svetu. Potrjena je tudi po vis. knezoškofijstvu ljubljanskem. Dobiva se v Kleinmayr-Bambergovi knjigarni ter pri drugih knjigotržcih po 1 gold. a. v.

* „Ljubljanski Zvon“ je dokončal svoj prvi letnik in prične z novim letom družega. Izhaja po enkrat na mesec v jako obširnih zvezkih in okusni obliki ter prinaša poučno, lepoznanško in zabavno izvorno berilo iz peres najbolj znanih novejših in starejših slovenskih pisateljev, stane na leto 4 gold. in se naroča v „narodni tiskarni“ v Ljubljani. Priporoča se vzlasti izobraženejšemu občinstvu slovenskemu. Kakor se nam nanzanja. bo kmalu po novem letu jel prinašati mikavno korespondenco pokojnega g. dr. Bleiweisa z nekim odličnim pisateljem slovenskim. Bodi toraj toplo priporočen.

Politične stvari.

O novi vojaški postavi.

Med drugimi postavami je državna zbornica poslancev sklenila tudi postavo, po kateri se imajo sedanje določbe vojaške postave nekoliko spremeniti. Prenaredbe te so na eno stran nekoliko ostrejše, na drugo pa tudi milejše. Ker ta stvar zadeva vse stanove našega prebivalstva, bodi tu nekoliko vsaj površno obrisana.

Pomorski vojaki, to je vojaki na vojnih ladjah so meli zdaj le po tri leta služiti, a potem biti sedem let v rezervi; to se je premenilo tako, da bodo odslej služili po štiri leta, v rezervi pa bodo le po pet let. To je zavoljo tega potrebno, ker se v treh letih težko izuri mornarski vojak v vsem, kar mu je na vojni ladiji treba znati; bolje pa bo tudi za nj zato, ker bo — spolnivši službena leta — lahko šel po morji, česar bi ne mogel, ako bi moral, kakor do zdaj, vsako drugo leto prihajati k vojaškim vajam. Znano je namreč, da večí del pomorskih vojakov potem prestopi h kupčij-